

“Odmevi zedinjene Italije v Trstu”

Licej Prešeren – Beneška Slovenija, prvi Slovenci v Italiji

Prebivalci Beneške Slovenije, Benečije, so bili prvi Slovenci, ki so postali del Kraljevine Italije, ko je bil leta 1866, ob koncu tretje vojne za neodvisnost, Veneto združen z novo državo. Dežela in njeni prebivalci se tako imenujejo, ker so med letoma 1420 in 1797 pripadali Beneški republiki. Katero je bilo njihovo razmerje do italijanskih preporodnih gibanj in italijanskega zedinjenega kraljestva? Katero politiko je nova italijanska država vodila do njihove stvarnosti? Ob zgodovinopisnih in literarnih virih bomo posebej obravnavali dela, ki jih je objavil Carlo Podrecca.

mentorici: prof. Marta IVAŠIČ in prof. Majda ARTAČ
strokovni svetovalec: dr. Branko MARUŠIČ

dijaki: Caterina DUCCI NOVELLI, Majla KOŠUTA, Ivana MILIČ, Sara PAROVEL, Elisa PERIC, Mateja POČKAJ (razred II K.L.)

BENEŠKA SLOVENIJA, PRVI SLOVENCİ V ITALIJI

Za naš projekt smo prebrale delo *Slavia Italiana*, ki ga je leta 1884 objavil Carlo Podrecca, in obravnavale nekatera pomembna vprašanja o prvih Slovencih v Italiji. Delo je izšlo leta 1884 v Čedadu in ga dobimo tudi na svetovnem spletu na strani Dlib.si. Seči moramo v čas, ki je sledil tretji vojni za italijansko neodvisnost iz leta 1866. Takrat so Veneto, Furlanija in Nadiške ter Terske doline in Rezija postale del Kraljevine Italije. To so prvi Slovenci, ki so bili njen del. Pri drugih Slovencih, posebno na Goriškem, pa tudi med tržaškimi Slovenci je najti že od tistih časov pozorno spremljanje njihove stvarnosti.

O našem delu

Ko smo prebrale Podreccovo delo v njeni novi izdaji iz leta 1977, je vsaka odbrala nekaj odlomkov, ki so se ji zdeli bistveni, pomembni ali zanimivi. V razredu smo izmenjale svoja mnenja. Nato je vsaka poiskala kaj gradiva o nekaterih temah: o zgodovini, geografiji, Podreccovem življenju, odzivih na njegovo delo. Raziskale smo tudi nekatere izraze: Schiavonia, schiavoni (v Benetkah je Riva, nabrežje degli Schiavoni, a ti so bili dalmatinski mornarji in vojaki v službi Beneške republike Serenissime), Slavi, Slavia, Benečija, Laško (bližnji italijanski kraji na Goriškem, ali tudi ime za Italijo pred zedinjenjem), Lahi (vzdevek, tudi zaničevalen, za Italijane), Zamejski (kdor živi za mejo, izraz, ki je bil verjetno prvič uporabljen za beneškega duhovnika in pisatelja Ivana Trinka: od leta 188, a morda že prej, so ga poznali kot Ivana Trinka – Zamejskega).

Benečija

To je zgodovinska dežela, ki leži severovzhodno od Čedada v pokrajini Videm, na meji med Italijo in Slovenijo. Onstran vrhov, po katerih teče meja, sta Kobarid in Soška dolina. Zakaj rečemo *Slavia Veneta*? Zakaj rečemo *Beneški Slovenci* in njihovi zemlji *Benečija*, kar v slovenskem jeziku pomeni to, kar dežela Venezia ali Veneto? Leta 1420 je Beneška republika pridobila s Furlanijo tudi to ozemlje, ki je prej pripadalo Oglejskim patriarhom, ki so do tedaj imeli svojo državo. Do leta 1797, ko je padla beneška republika, so torej živeli pod upravo Serenissime. To zgodovinsko obdobje je bilo zanje zelo pomembno, saj so uživali široko avtonomijo, v zameno pa so opravljali vsa nadzorstva

na meji z Avstrijo. To je bila upravna avtonomija, a tudi jezikovna in kulturna. Družinski poglavarji in vaški zastopniki so se sestajali, da bi sklepali o sodstvu, o davkih in carinah, sanitarni kontroli maje, odnosih s cerkvijo. Tako so ohranjali in krepili tudi svojo kulturo in svoj jezik.

Že Napoleon je krajevnim skupnostim odvzel vsako avtonomijo. Ko so ti kraji postali del avstrijskega Lombardo Veneto, tudi nove oblasti niso priznale stare avtonomije, kljub mnogim zahtevam, ki so jim jih naslavljali iz Nadiških dolin. Kraljevina Italija ni sprejela njenih posebnosti, in si je takoj zadala cilj, da bi jih izbrisala.

Carlo Podrecca

Bil je čedajski odvetnik.. Rodil se je v Čedadu leta 1839. Študiral je tudi v Turinu, ljubil je glasbo, gledališče in umetnost. Bil je dejaven v javnem življenju svojega mesta. Kasneje se je preselil v Rim, kjer je umrl leta 1916. Njegov sin Vittorio je znan po svojem lutkovnem gledališču »I Piccoli di Podrecca«.

Carlo Podrecca se je bojeval kot prostovoljec z Garibaldijem na Siciliji in posebej v Milazzu. Nismo pa gotovi, da je pripadal odpravi Tisočerih. Med prebivalci Nadiških dolin je bila podpora italijanskemu Risorgimentu, prepородu, velika, vse od leta 1848, ko so pomagali vstalim Benetkam. Tudi Daniele Manin in Niccolò Tommaseo sta jim poslala topel pozdrav. Spomin na svoboščine stare Serenissime je bil še živ.

Delo Slavia Italiana

Carlo Podrecca je svoje delo objavil leta 1884 in v njem izraža željo in poziva k politiki, ki bi bila drugačna od tiste, ki jo je Kraljevina Italija oblikovala v tistih prvih letih . Prepričan pristaš pripadnosti Italiji, je pozival k politiki, ki bi spoštovala jezik in kulturo dežele *Slavia*. Podrecca obsežno obravnava privilegije, ki jih je v preteklosti podelila Serenissima in navaja vrsto zgodovinskih virov. Nato spregovori o navadah, gospodarskem življenju, jeziku. V zameno za stare privilegije postavlja sedaj pravice, ki gredo državljanom. V svojem delu Carlo Podrecca opozarja na razliko med letom 1848 in leti, ki so sledila letu 1866, ko objavlja dve pesmi, ki sta posebej pritegnili našo pozornost.

Podreccovo delo je naletelo na širok odmev, tako v italijanskem kot v slovenskem okolju in ne le v deželni tisku. Pisal je o tem rimski Fanfulla, Ljubljanski zvon, goriška Corriere di Gorizia in Soča, videmski Giornale di Udine, tržaška Edinost in druga glasila, med katerimi je bil tudi dunajski Neue Freie Presse. V knjižici *Slavia Italiana: Polemica*, ki

jo je Podrecca objavil leto po izidu svoje *Slavia Italiana*, je avtor objavil svoje odgovore in pojasnila tistim, ki so se kritično odzvali na njegova stališča. Podrecca je namreč dvignil živahno javno razpravo, ki je včasih zadobila ostre tone. Ob njegovih natančnih odgovorih so v knjižici tudi uvodne opombe in dokumentarni del, v katerem so zbrani članki iz različnih italijanskih, nemških in slovenskih časopisov, ki so na svojih straneh objavili prispevke različnih vsebin o njegovem delu. Ob zbiranju nekaterih člankov iz knjižice *Polemica*, ki zadevajo različne razlage in komentarje Podreccovi *Slavia Italiana*, je bilo zanimivo pogledati, kateri vidiki knjige so izzvali več pripomb in analiz kritikov in kako je bilo delo v različnih prispevkih sprejeto. Nasprotovanja italijanskega tiska so se nam zdela predvidljiva. Nasprotno pa smo si pričakovali pozitivnejši odziv na primer pri slovenskem zgodovinarju in geografu Simonu Rutarju, ki je nasprotno izrazil nekaj težkih pripomb. Simon Rutar, ki se je rodil v Tolminu v Soški dolini leta 1851 in je umrl v Ljubljani leta 1903, je objavil zbirko del o Trstu, Gorici in Beneški Sloveniji.

Carlo Podrecca (Čedad, 1839 – Rim, 1916)

Iskale smo tudi po svetovnem spletu

Veliko gradiva, pisanega in slikovnega, smo našle tudi na spletu, saj je veliko strani, ki obravnavajo te teme. Posebej bi opozorile, ob *Wikipediji*, na stran *lintver.it*, na strani glasil Dom – *dom.it* in Novi Matajur – *novi-matajur.com*, na spletno stran Študijskega centra Nediža *nediza.org*, na spletne strani občinskih uprav.

Nekatere spletne strani objavljajo tudi eseje iz različnih publikacij, tako novejših kot iz starejših obdobj. Na spletu najdemo tudi *Slovenski biografski leksikon*. Del časopisov iz takratnega časa je dosegljiv na Digitalni knjižnici Slovenije, *Dlib.si*. Na strani *onread.com/book* najdemo delo zgodovinarja Simona Rutarja, Beneška Slovenija: prirodoznanski in zgodovinski opis iz leta 1899. Na strani Dlib.si najdemo njegove eseje v odgovor na Podreccov spis, ki jih je objavil Slovenski narod leta 1884. Njegova dela so objavljena na strani *rutars.net*, na kateri najdemo tudi dela drugih avtorjev. Mnoga dela, ki se navezujejo na italijanski Risorgimento, so objavljena na italijanski strani *Progetto Manuzio – Liber Liber*.

Za literaturo smo uporabili medbibliotečne strani: slovenski COBISS.SI, stran tržaške univerze SIOL.UNITS.IT, ki je vključena v italijanski nacionalni bibliotečni servis SEBINA.

Podreccovo besedilo *Slavia Italiana*, ki ga najdemo na spletni strani Dlib.si, je del evropskega projekta *European Travel*.

**Caterina Ducci Novelli, Majla Košuta, Ivana Milič, Sara Parovel,
Elisa Peric, Mateja Počkaj**

Pripomba mentorice: Izbrali smo, da dijakom ne bomo dali v obravnavo nekaterih tem, ki so sicer že dolgo v središču vnetih političnih razprav: plebisciti z leta 1866, jezikovna pripadnost narečij Nadiških dolin, Terskih in Rezijske. Zaustavili smo se pri delu Carla Podrecca, nismo pa poglobili dveh posebno pomembnih osebnosti, ki sta postali simbol Benečije. To sta duhovnika Peter Podreka (1822- 1889) in Ivan Trinko (1863-1954). M.I.

POSNETKI besedila so iz izdaje iz leta 1884, ki jo hrani Narodna in študijska knjižnica v Trstu. **SLIKA**: odv. Carlo Podrecca, smo vzeli iz spremnega eseja k izdaji iz leta 1977.

VIRI IN LITERATURA:

Carlo Podrecca, *Slavia italiana*, Cividale, 1884

Carlo Podrecca, *Slavia italiana*, uredil študijski center Nediža Špeter, a cura del Centro studi Nediža S. Pietro al Natisone, biografska in spremna študija Pavel Petricig, note biografiche e di commento Paolo Petricig, Trst Trieste, 1977

Carlo Podrecca, *Slavia italiana: polemica*, uredil študijski center Nediža Špeter, a cura del Centro studi Nediža S. Pietro al Natisone, predgovor Pavel Petricig, presentazione di Paolo Petricig, Trieste Udine, Trst Videm, 1978

Beneška Slovenija: prirodoznanski in zgodovinski opis, 15 podob, spisal S. Rutar, Ljubljana, Matica Slovenska, 1899

Beneška Slovenija: prirodoznanski in zgodovinski opis, 15 podob, / Simon Rutar, Čedad Cividale del Friuli, Združenje Associazione Evgen Blankin, 1998

Valli del Natisone Nediške doline: ambiente, cultura materiale, arte, tradizioni popolari, lingua, storia: Drenchia, Grimacco, Pulfero, San Leonardo, San Pietro al Natisone, Savogna, Stregna, a cura di Paolo Petricig, collaboratori Giorgio Banchig ... [et al.], San Pietro al Natisone, Lipa, 2000

Branko Marušič, *Pravni položaj Beneških Slovencev ob in po priključitvi k Italiji (1866)*, Na oni strani meje: slovenska manjšina v Italiji in njen pravni položaj: zgodovinski in pravni pregled 1866-2004, zbral in uredil Gorazd Bajc, Koper Capodistria, 2004

DVE SLOVENSKI KNJIŽEVNI DELI

V primerjavi z leto 1848 so se nekaj desetletij kasneje stvari spreminjale tudi v naših krajih. Predstavili bomo dve književni deli, ki osvetljujejo to spremembo.

Gregorčičeva pesem *Soči*

Simon Gregorčič, slovenski pesnik in duhovnik, se je rodil leta 1844 v Vrsnem, majhni vasi pri Kobaridu, med Sočo in Krnom. Umrli je v Gorici leta 1906. Bil je zelo priljubljen pesnik zlasti na Primorskem, oda *Soči* sodi med njegove najbolj znane pesmi.

Spesnil jo je v mladosti, med letoma 1862 in 1863, objavljena pa je bila najprej leta 1879 v reviji *Zvon*, ki jo je na Dunaju izdajal liberalni pisatelj Josip Stritar, in nato v zbirki *Poezije* leta 1882. Latinski prevod je izšel v reviji *Ljubljanski zvon* leta 1907, dva prevoda v italojanskem jeziku pa sta izšla v tržaškem dnevniku *Edinost* in v ljubljanski reviji *Dom in svet* leta 1916, sredi vojne.

Pesnik gleda reko Sočo, jo hvali in občuduje: opiše njene magične barve, njeno kipečo lepoto in njene valove. Lirska v prvem delu, se v drugem delu pesem spremeni v domoljubno. V 34. vrstici se pesnik izpove: »*Mar veš, da tečeš tik grobov,/grobov slovenskega domovja? (...)*« Nato nadaljuje:

» (...) vihar grozan, vihar strašan;/ prihrumel iz gorkega bo juga,/divjal čez plodno bo ravan,/ki tvoja jo napaja struga-/ gorje, da daleč ni ta dan! (...)in dež krvav in solz potok (...) kri naša te pojila bo,/sovražna te kalila bo!« Pesem se zaključí s težkimi besedami: »*Ne stiskaj v meje se bregov,/srdita čez branove stopi,/ ter tujce, zemlje-lačne, utopi/ na dno razpenjenih valov!*«

Verzi bodrijo Slovence in jih spodbujajo k boju in obrambi domovine. Italijanskemu bralcu tiste dobe, ko bi jo bral, pa sporoča, da se slovenski narod ne bo pustil podjarmiti in potlačiti in da se bo z vso svojo močjo bojeval za svojo domovino, do smrti.

Dandanes nam je vse to daleč in ne zmoremo razumeti bistva poguma, ki je potreben za doseg cilja, za katerega bi bilo vredno umreti.

Majla Košuta

Bevkov roman *Kaplan Martin Čedermac*

Pisatelj France Bevk se je rodil leta 1890 v Zakojci pri Cerknem, ki je takrat pripadala deželi Goriško-Gradiščanski Avstro-Ogrskegega cesarstva, danes pa je v Sloveniji. Umrli je v Ljubljani, na svoj 80. rojstni dan, leta 1970. Njegovo življenje je tesno povezano z zgodovino, zlasti z zgodovino Primorske.

Leta 1938 je izšel njegov roman *Kaplan Martin Čedermac*. V njem avtor pripoveduje o življenju Slovencev v Beneški Sloveniji med obema svetovnima vojnoma. Takrat so italijanske oblasti prepovedale slovenski jezik tudi v cerkvi. Župniki so se temu uprli in eden od njih je bil tudi kaplan Martin Čedermac, ki je osrednji lik zgodbe, ki ga je navdihnila osebnost duhovnika Antona Cuffola. Kaplan Martin je svoj upor začel nekega dne pri maši, ker ni prenašal več dejstva, da vaščani ne razumejo njegovih pridig. Zaradi tega je mašo zaključil v domačem slovenskem jeziku. Ko so oblasti izvedele za upore, so se orožniki kar naprej mudili po vaseh in pobirali Katekizme ter zasliševali ljudi. Čedermac je kljub temu vztrajal.

Posebno zanimiv je odlomek, v katerem Čedermac omenja Garibaldija:

»Vi se upirate oblasti?« Orožniški poročnik se ni zavedal, kako dobro je bil merjen ta stavek, sicer bi bil še nadalje brenkal na isto struno. Pa je bilo nekaj drugega, s čimer oblasti ne računajo, močnejše kot besede. In vendar, vendar – to si je ta trenutek odkrito in mirno priznal – ga je stalo obilo notranjega boja. Upornik? Da, prvič v življenju, ako je to mogoče imenovati upor. Bil je mirne nravi, vsaka prevratnost mu je bila tuja, celo zoprna; nikoli, niti v mislih se ni upiral oblasti. V domači hiši je kraljeva podoba visela na častnem mestu; njegova mladost je bila prenasličena junaških zgodb iz bojov za osvobojenje Italije, navduševal se je za Garibaldija. Leta šolske vzgoje in meseci vojaške službe. V poznejših letih je preko tega legla marsikatera senca, a je vendar zmeraj dajal cesarju, kar je cesarjevega. Čemu tedaj cesar zahteva, kar je božje?

Ob drugi izdaji romana, ki je izšla leta 1946 v Trstu, je goriški pisatelj prof. Andrej Budal v spremni besedi tako zapisal:

Ko je Slovenska Matica l. 1938 prvič izdala to delo, je knjiga na mah pritegnila nase pozornost na Primorskem, v Beneški Sloveniji, po vsej ostali Sloveniji, v Rimu in po vseh slovanskih deželah. Možem, ki zasledujejo naš in evropski kulturni razvoj, je bilo brž jasno, da je tu iz življenja svojega naroda snujoča domišljija močnega umetnika zadala mračnemu, dušečemu fašizmu podoben udarec, kakršnega si je Manzoni z »Zaročencema« privoščil na račun nekdanje avstrijske reakcije, ki je nazadnjaško ovirala sveže sile vstajajoče mlade Italije. Razlika je bila le ta, da je v Manzonijevi dobi Avstrija pestila Italijo, v naši dobi pa je nekdanj tako svobodobljubna Italija mrcvarila Slovenijo in glodala njen najzapadnejši rob, ki je obenem najzapadnejši rob vsega slovanstva.

[...]

Kaplan Martin Čedermac je živa podoba Beneške Slovenije. V njem se je pognala v najvišji krik zgoščena boleost te naše zemlje, kakor se je v njej nabirala zadnjih osemdeset let. Ko si je svobodobljubna Italija l. 1866 vzela ta kos naših tal, ji niti od daleč ni šinilo v misel, da bi morda imela kakšno dolžnost do teh naših ljudi,

da bi morda bilo treba zaščititi njih narodnost in jezik po velikih Garibaldijevih in Mazzinijevih načelih. Pogazila je ta načela in stopala rajši po imperialističnih stopinjah Cezarjevih (...).

Ivana Milič

BIBLIOGRAFIJA:

Simon Gregorčič, Zbrano delo, uredil in z opombami opremil France Koblar, Ljubljana, 1947-1951

Simon Gregorčič, Poezije, Celje Nova Gorica, 2002

Simon Gregorčič, Poesie, edizione in lingua italiana curata da Franc Husu, Bilje, 2006

Simon Gregorčič, Piccola antologia, traduzione Franc Husu, Altamura, 1986

France Bevk, Kaplan Martin Čedermac, zaključni sestavek napisal Andrej Budal, Trst, 1946

France Bevk, Il cappellano Martino Cedermaz, traduz. dallo sloveno di Ezio Martin, Pinerolo, 1969